

مقدمه

حقوق رسانه یا ارتباط جمعی یکی از رشته‌های نسبتاً جدید و بین‌رشته‌ای است که حقوق، آزادیها و قواعد حقوقی راجع به ارتباطات جمعی را مطالعه می‌کند. ارتباطات جمعی مقوله‌ای از ارتباطات است که با استفاده از یک وسیله جمعی نظیر مطبوعات، رادیو، تلویزیون و ماهواره صورت می‌گیرد و در مقابل ارتباطات از راه دور یا فردی قرار می‌گیرد که با استفاده از وسایلی نظیر تلفن، فکس و پست الکترونیک برقرار می‌شود.

چهار عنصر مهم در هر ارتباط جمعی وجود دارد که عبارت‌اند از: برقرارکننده ارتباط، دریافت‌کننده ارتباط، پیام یا محتوای ارتباط و وسیله ارتباط. هدف حقوق ارتباط جمعی آن است که ارتباطات جمعی و تعامل بین عناصر مذکور را تنظیم و تضمین کند. برای مثال، حقوق، آزادیها و تعهدات، مسئولیتهای برقرارکننده ارتباط و دریافت‌کننده ارتباط را مشخص می‌کند، حدودی که در محتوای ارتباط یا تنظیم پیام باید رعایت شود تعیین می‌سازد و قواعد ناظر بر انواع وسایل ارتباط جمعی را اعلام می‌نماید.

بنابراین، حقوق رسانه از دو لحاظ بین‌رشته‌ای است. از یک لحاظ ترکیبی از موضوعات و مسائل و روشهای رشته‌های حقوق و رشته ارتباطات است و از سوی دیگر، ترکیبی است از رشته‌های مختلف حقوق عمومی (اساسی، اداری) حقوق بشر، حقوق بین‌الملل، حقوق خصوصی، حقوق کیفری. بنابراین، برای مطالعه این رشته، آشنایی با رشته‌های مختلف حقوق و ارتباطات لازم است.

تجربه چند ترم تدریس حقوق ارتباط جمعی در دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه تهران و دانشگاه علامه طباطبایی که به تشویق استاد ارجمند آقای دکتر

معمدنژاد انجام شد به بنده نشان داد که دانشجویان علوم ارتباطات به مباحث حقوق ارتباطات جمعی بسیار علاقه‌مندند ولی از کمبود منابع در این زمینه گله دارند. البته، جزوه‌ها، کتابها و مقاله‌هایی در این زمینه تألیف شده‌اند که در جای خود قابل استفاده هستند و دانشجویان نیز معمولاً به آنها ارجاع داده می‌شوند اما نمی‌توانند نیازهای دانشجویان حقوق ارتباط جمعی را برآورده سازند. زیرا، برخی از آنها تنها به یکی از وسایل ارتباط جمعی همانند مطبوعات و ماهواره اختصاص یافته‌اند و برخی دیگر نیز به صبغه حقوقی مباحث در مقایسه با صبغه ارتباطی آنها اهمیت زیادی نداده‌اند.

برای کمک به رفع فقر ادبیات در این حوزه، کتاب *حقوق ارتباط جمعی* در سال ۱۳۸۶ تألیف شد که مطالب آن، با توجه به حجم عظیم مسائل و مباحث حقوق ارتباطات جمعی، مقدمه‌ای برای معرفی مباحث و مسائل مختلف حقوق ارتباط جمعی است. اما پس از تدریس این کتاب در دانشکده‌های حقوق و علوم اجتماعی، به تجربه و نیز با تذکر برخی همکاران، معلوم شد که حجم مطالب این کتاب برای دانشجویان دوره کارشناسی زیاد و برای دانشجویان دوره کارشناسی ارشد، کم است. از این رو، با الهام از تدبیر برخی استادان حقوق، تصمیم گرفتم تا کتابی نسبتاً مختصر برای دانشجویان دوره‌های کارشناسی تهیه کنم.

این کتاب، حاصل آن تصمیم است. اگرچه شاکله اصلی کتاب *حقوق ارتباط جمعی* حفظ شده است اما از یک سو، با توجه به تصویب قوانین و مقررات متعدد در طی سالهای پس از انتشار کتاب فوق، مطالب این کتاب بر اساس مصوبات جدید نگارش یافته و به‌روز است. از سوی دیگر، برخی از مطالب آن کتاب، در این کتاب یا به طور کامل بازنویسی شده و یا در حد زیاد، بازننگری شده است.

در این کتاب تلاش شده است صرف‌نظر از حقوق کشور خاص و نیز صرف‌نظر از رسانه خاص، به مطالعه قواعد عمومی حقوق رسانه اقدام شود. با وجود این، توجه به حقوق ایران و نیز استفاده از منابع حقوقی اسلام، از اهمیت خاصی برخوردار بوده است. برای رعایت اختصار، اسناد و کنوانسیونهای بین‌المللی و قوانین

و رویه‌های حقوقی کشورهای دیگر، تنها در صورت ضرورت مورد توجه قرار گرفته و سعی شده است تا آنجا که ممکن است شاهد مثالهای لازم برای فهم مباحث ارائه شود.

کتاب در چهار بخش کلی تدوین شده است: در بخش نخست، مبانی نظری حقوق رسانه مشتمل بر آزادی بیان، آزادی اطلاعات، استقلال رسانه‌ها، تکثیرگرایی رسانه‌ای و نظام‌دهی رسانه‌ها مطالعه شده است. بدون توجه کافی به مطالب این بخش از کتاب، فهم و تحلیل سایر بخشها دشوار خواهد بود زیرا، مباحث مطرح در بخشهای دیگر، ارتباط نزدیکی با مباحث بخش اول دارند.

در بخش دوم، قواعد و مقررات ناظر بر راه‌اندازی انواع مؤسسات رسانه‌ای و فعالیت در آنها بررسی شده است. در این بخش، تلاش شده است تا حقوق و وظایف هر یک از عوامل رسانه‌ای نیز تبیین شود.

بخش سوم مهم‌ترین بخش این کتاب است که در آن تلاش شده است تا بین منافع مختلف و متعارض سازش ایجاد شود و به دیگر سخن، مرز بین محتوای قانونی و مشروع و محتوای موجد مسئولیت ترسیم شود. امنیت ملی، اسرار دولتی، حریم خصوصی، مالکیت‌های فکری، هتک حرمت، اخلال در دادرسیها و تبلیغات گمراه‌کننده از مهم‌ترین حدود محتوایی فعالیت‌های رسانه‌ای هستند که در این بخش مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

سرانجام، در بخش پایانی کتاب، مسئولیت‌های مدنی و کیفری ناشی از نقض حدود مقرر در بخش سوم، مفهوم این مسئولیتها و شرایط تحقق آنها، نحوه رسیدگی دادگاهها به هر یک از دعاوی مدنی و کیفری و سرانجام آثار هر یک از مسئولیت‌های مذکور مورد مطالعه قرار گرفته است.